

ГРЧКИ НАТПИС СА АРХИТРАВА ЈЕДНОГ ХРАМА ИЗ СЕЛА МАРВИНАЦА

На локалитету *Исар Кале* код села Марвинаца, северно од Гевгелије, са којега је у овом часопису већ објављено неколико античких споменика од стране потписане, 1957. године су мештани приликом тражења материјала за грађење својих кућа, што је било практиковано откада село зна за себе, наишли на део степеништа једног храма из римског времена, пред чијом се фасадом међу осталим блоковима од камена налазио и један са делом дедикације на грчком језику¹⁾. Приликом краткотрајне посете терену месеца августа исте године потписана је открила и откопала још један блок, наиме блок са завршетком истог натписа (сл. 1). Крајем месеца новембра, такођер исте године, извршено је дводневно ископавање у циљу да се открије део са почетком натписа, но без позитивних резултата²⁾. Ништа новог у том погледу није донело ни ископавање које је Археолошки музеј предузео 1961. године у циљу заштите споменутог сакралног објекта, које је иначе пружио доста значајних података, не само у односу на сами објекат, него уопште, пошто је тада, поред осталог, откривен и део фортифика-

Сл. 1

¹⁾ Грчки натпис со синайура на уметничкој "Αδριανός Εὐφρόδου, Жива Антика VIII-2, Скопје 1958, 295, sqc. — База са посветом П. Мемију Регулу, ЖА IX, 1—2 (1959) 285 sqq.—*Médaille funéraire de Marvince*, ЖА XI-2 (1962) 306. *Античкиот траг на „Исарој“*, Разгледи бр. 9 од 11 мај 1958 (Скопје).—О локалитету су писали архитекта Крум Томовски и конзерватор Митко Ђорнаков, који га је први посетио и о њему известио Археолошки музеј (*За некои споменици од југоисточна Македонија*, Културно наследство V, Завод за заштита на културните споменици и природните реткости во НРМ, Скопје 1959, 29 sqq). У споменутом чланку је донесен и део натписа који је тада био

кационог система са једном од градских капија на месту названом „Порта“, у непосредној близини храма³⁾.

Ископавањем је установљено да ширина храма износи 9,42 метра, што значи да је храм био мањих димензија. Оријентиран је: југоисток-северозапад, са фасадом према југоистоку. Од главног венца на фасади откривени су делови архитрава, који, поред профила, има три хоризонтална појаса што незнатно испадају један над другим, и чија висина прогресивно расте према горе (0,11 — 0,15—0,19 м). Дужина блока I износи: 1,50, блока III: 2,62 и блока IV: 2,30 метара. Остале димензије су следеће: висина 0,60 ширина 0,45 м. Блокови III и IV, на којима је у два реда уклесан

Сл. 2

познат, при чему је на место τῷ ἱσάρω прочитано τῷ ἰσάρω. Треба такођер да приметимо да се Исар не налази „око 2 км јужно од села Марвинаца“, већ да се издиже директно над њим. — Исар је код нас — колико нам је познато — први пут евидентиран као археолошки локалитет („античка населба“) од стране П. Гошковице и Т. Грујева, који су на њему установили само фрагменте грчке керамике. Ни код њих није Исар тачно локализован: стављен је—као и Марвинци—с десне, а не с леве стране Вардара (М. Грбић, *Археолошки наопадишица во Македонија*, Гласник на Музејско-конзерв. друштво на НР Македонија, I, Скопје 1954, 115). Не можемо а да не напоменемо да је овај значајни локалитет, судећи по свему, био непознат Вулићу, што је заиста за чуђење, тим више што је он, изгледа, једном приликом, посетио суседно село Грчиште (види заб. 22).

²⁾ Ископавање је извршила потписана уз учешће Викторије Соколовске, кустоса Античког одељења Археолошког музеја у Скопљу. Тада је откопан само један део архитрава без натписа (блок I).

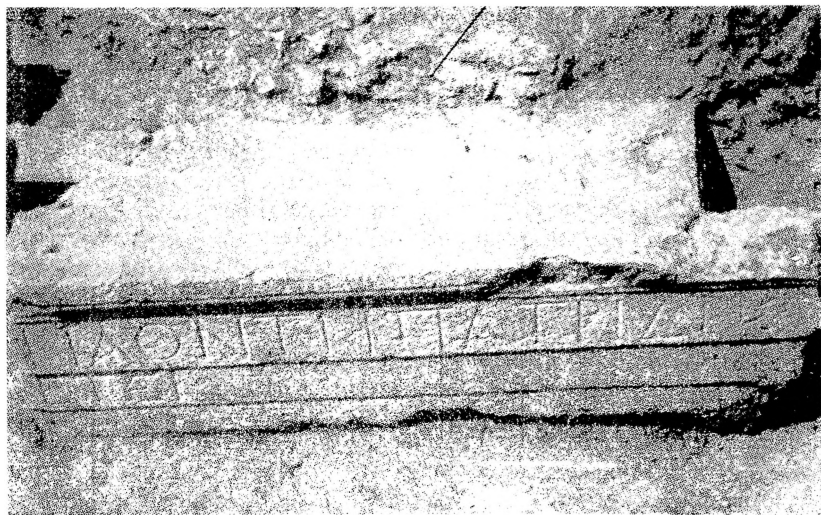
³⁾ Ископавање је извршено од 4. до 22. септембра 1961. год. На сектору где се налази храм ископавање је извела потписана, лектор Филозофског факултета у Скопљу, а на другом сектору, Викторија Соколовска, кустос споменичког музеја.

натпис са дедикацијом храма, представљају једну целину, док је између блокова I и III постојао још један — блок II, наиме онај на којем се налазио почетак натписа. С обзиром на димензије фасаде, а имајући у виду естетске разлоге који су налагали да се при уклесавању натписа води рачуна о симетричном распореду речи на простору којим се располагало, дужина блока II могла је да износи само око 1,83 м^{3a}).

Натпис гласи:

I ред:] μακεδοναρχῶν τὸν ναὸν τῇ πατρίδι

II ред: (?) σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ τῷ θεῷ ἔται.

Сл. 3

Висина слова у првом реду износи 13 до 15, а у другом 9 до 11 сантиметара. Слова припадају монументалном писму онога времена и одликују се декоративношћу. Урезана су дубоко и пажљиво, а првобитно су била обојена црвеном бојом (сл. 2).

Главни облици слова:

Α Δ Ρ Ι Ω Ε

У првом реду на изгубљеном делу архитрава, у то се не може сумњати, било је име македонијарха, дедиканта храма, које је

^{3a}) У продужетку блока IV требало је да постоји један мањи, без натписа.

*) Фотографије 2 и 3: Д. Черњаковски, фотограф Археолошког музеја у Скопљу.

требало да буде римско, закључујући по томе што су сви досада познати македонијарси имали таква имена⁴⁾, док је у другојме требало да се налази један од глагола којим је било прецизирано да ли је подигнут потпуно нови храм, или је само обновљен некоји из старијег времена. У натписном пољу, како се види, није било места за текст из којег би се видело којем је божанству храм био посвећен. То питање такођер засада остаје отворено.

Натпис је датиран 329-ом годином без ближих ознака. Имајући у виду закључке до којих је дошла Папазоглу проучавајући натписе римске провинције Македоније, да бисмо установили да ли натпис треба датирати по провинциској македонској ери у 181. годину, или по тзв. Августовој одн. Акциској у 297. годину, ослонићемо се на палеографску анализу, као и на упоређење са неким од датираних натписа с наше територије⁵⁾. Напоменућемо одмах да већ сама чињеница што натпис, сем слова М и Е, не показује паралелну употребу округлих, четвртастих и угластих слова, говори више у прилог његовом датирању у II, него у крај III века⁶⁾. У истом правцу указује и облик појединих слова, на пр: средње косе хасте слова М нису у истој линији са хастама са стране, него допиру приближно до средине; *омега* има облик *омикрона* постављеног на хоризонталну црту као у натпису из Водоврата који је из краја II века⁷⁾, *алфа* и *делта* имају десну хасту — сем у једном случају — нешто продужену, при чему слово *алфа* са преломљеном попречном цртом, какво се доста често среће код нас, особито у натписима из Стубере, има веома декоративан изглед⁸⁾, као и *еџа* и *ејсилон* код којих попречна линија има облик ластавичјих крила, као што је то случај код *џехеџе* у натпису из Стубере, посвећеном Асклепију, који је подигнут 208. године н. ере⁹⁾. У прилог вишем датирању говори и *ејсилон* из другог слога последње речи нашег натписа, пошто идентичан облик имамо у познатом билингвном натпису из Стоба где се јавља *ејсилон* и у још једном, много декоративнијем облику, какав је — како то напомиње Папазоглу — био у моди у Македонији у II веку, и какав срећемо и у неким натписима из Стубере, на пр. — да не идемо даље — у натпису који садржи списак ефеба а који је датиран у 235. одн. 190. годину¹⁰⁾. На основу

⁴⁾ Фанула Папазоглу, *О ономастичкој формули код Македонаца у римско доба*, Жива антика V-2, Скопје 1955, 367.

⁵⁾ *Прилој дајбовању грчких натписа из римске Македоније*, Зборник Филозофског факултета, књ. III, Београд 1955, 26.

⁶⁾ *Ibidem* 16.

⁷⁾ Б. Јосифовска, *Неколку неиздадени грчки и латински натписи од Македонија*, ЖА III, Скопје 1953, 222 sqq.

⁸⁾ Cf. Д. Вучковић-Тодоровић, *Styberra — антично поселение в селe Чейиобе в окрестностях Прилепа* Archaeologia Iugoslavica IV, Societas archaeologica Iugoslaviae, Београд 1963, T. VI.

⁹⁾ *Ibid.* 79.

¹⁰⁾ В. Sarija, *Istraživanja u Stobima*, Гласник Скопског научног друштва V, Скопје 1929, стр. (Натпис је „вероватно још из I века. . .“). Ф. Папазоглу, *Прилој дајбовању грчких натписа из римске Македоније*, 21 sq.

овога, иако не сасвим исцрпног излагања, сматрамо да се ипак може закључити да у овом случају треба натпис прорачунати по провинциској ери, чиме се добива 181. година. Ова година, као и чињеница да смо за време ископавања 1961. г. у непосредној близини саме фасаде храма наишли на део ноге једне монументалне статуе наог мушкарца колосалних размера, употребљен при изградњи касноантичких зидина, даје нам слободу да претпоставимо да је храм могао да буде посвећен Хераклу, божанству чија је популарност у Македонији још од давних времена била огромна, а чији је култ у римско империјално доба, особито у време када се у већој мери осетило јачање апсолутистичких тенденција, имао официјалан карактер. С обзиром на хронологију нашег натписа, подизање храма Хераклу од стране једног високог функционера Македонског којнона, чији је, изгледа, главни задатак био да се брине о одржавању култа владајућег императора, било би сасвим логично, јер би могло да представља и акт лојалности према императору, у овом случају Комоду, који је себе — узгред да напоменемо — називао *новим Херкулом*, а истовремено би било и у складу са најинтимнијим осећањима домородачког становништва овога старог македонског града. Подизање оваквог храма могло је, можда, такођер да има за последицу добивање неокорије, тј. права на грађење и одржавање храмова намењених императорском култу, што није било непознато самом дедиканту, а што би за економски и културни процват, и уопште за престиж његовог родног места, било од великог значаја¹¹⁾.

Прелазећи на даљу анализу текста, задржаћемо се на првом месту на изразу *μακεδονιαρχῶν*. Према Канацулису једини досада познати назив за овога високог функционера македонског којнона је за мушкарца *μακεδονιαρχης*, а за жену — жене су такођер могле да врше ту почасну дужност — *μακεδονιαρχισσα*¹²⁾. За облике: *μακεδονιαρχήσας* и *μακεδονιαρχῶν* Канацулис међутим претпоставља да су такођер морали бити у употреби аналогно одговарајућим: *πονταρχήσας*, *λυκιαρχήσας* итд., при чему наглашава да се на њих само још није наишло¹³⁾. Уколико у међувремену од изласка из штампе Канацулисове студије до данас у том погледу нису наступиле неке измене, у нашем бисмо натпису дакле имали први пример употребе овог партиципа, а тиме и прву потврду Канацулисове претпоставке. Од каквог је значаја то што је наместо уобичајене именице *μακεδονιαρχης* употребљен партицип *μακεδονιαρχῶν* постаје јасно тек тада, када се има у виду да су они који су једанпут били изабрани за македонијархе ту титулу могли да задрже и кад би престали да врше поверену им дужност¹⁴⁾.

¹¹⁾ Cf. D. Kanaculis, Τὸ κοινὸν τῶν Μακεδόνων, *Μακεδονικά* III, 1954

¹²⁾ *Ibidem* 32.

¹³⁾ *Ibidem*.

¹⁴⁾ *Ibidem* 37.

Очевидно је да је у овом случају партицип употребљен зато да би било јасно да је македонијарх, чије је име било наведено у натпису, баш за време трајања своје високе функције — а то је било 181. године — подигао, или можда само обновио, храм својој ужој домовини, тј. граду из којег је био родом.

Својим садржајем, па према томе и наменом, наш се натпис битно разликује од досада познатих натписа подигнутих македонијарсима или члановима њихових породица, пошто су ти сви, са малим изузетком, почасног карактера, као на пр. натпис из Чепигова, одн. Стубере, у ком се спомињу два македонијарха од којих један, Σιλβανός Κλαυδιανός, први пут¹⁵). Натпис је веома садржајан и значајан. Био би још значајнији да је до нас доспео цео, јер би се тада списку досада познатих македонијараха можда могло да прикључи још једно име¹⁶), или би се поновило некоје од већ познатих, пошто су и Тесалоника и Бероја имале право да подижу споменике и оним заслужним лицима која су била родом из других градова Македоније: Тесалоника као главни град провинције, а Бероја као седиште којнона¹⁷).

С обзиром на годину којом је датиран, натпис представља хронолошки најстарији датовани пример у којем се спомиње функција македонијарха, пошто најранији датовани натпис ове врсте, пре њега колико нам је познато, потиче из 219 године^{17a}). Ова чињеница није без значаја у односу на мишљење Канацулиса, према којем су: ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ и μακεδονίαρχης два имена за једно исто звање с том разликом што је титула архијереја била употребљавана у I и у II веку а македонијарха у III¹⁸), јер представља поуздан доказ да је титула македонијарха била у употреби и 181. године, значи у последњој четврти II века.

Поред података из којих су произашли закључци оваквог карактера, натпис нам је пружио — као што смо то видели — и такве, који су у знатној мери допринели да се у јаснијој светлости сагледа лик града на Исару о којем неколико година уназад — може без претеривања да се рече — није било познато баш ништа.

А сада, изнећемо укратко, пошто ће другом приликом о свему бити опширније говора, главне закључке до којих смо дошли досадашњим проучавањем терена и на њему откривеног археолошког материјала: Град на Исару се развио из праисториског насеља, које је захваљујући веома погодним условима и положају у Вардарској Долини постепено прерасло у значајан економски, саобраћајни и културни центар области, која је у античко доба

¹⁵) Ф. Папазоглу, *Jedan nov natpis iz Čejinova*, ЖА III 1-2 (1953) 215 sqq

¹⁶) Kanaculis, o. c. 49 sqq.

¹⁷) Cf. Papazoglu, *Македонски прагови..*

^{17a}) Papazoglu, *ibidem*, 155, заб. 77.

¹⁸) Kanaculis, *ibid.* 42. Cf. Papazoglu, *ibidem*.

носила назив Амфакситиде¹⁹⁾. Његов развитак може да се прати од праисторије преко класичног, хеленистичког и римског периода све до ране Византије.²⁰⁾ У I веку н. ере представљао је аутономну општину — *πόλις*, организирану на грчко-македонски начин, у којој је постојао и конвент досељених Римљана²¹⁾. Имао је и одговарајуће магистрате, од којих се спомињу они највиши — политарси²²⁾. Чињеница што је крајем II века дао једног македонијарха указује на то да је већ у то време учествовао у раду провинциског којнона. Што се тиче његовог урбанистичког лика, он свакако није заостајао за другим значајнијим градовима свога времена. Од комуналних уређаја имао је водовод, чији су остаци откривени на месту Врижи-Дол, југозападно од Исара, а такођер и канализацију. За време последњег ископавања, откривен је и један мали део зидина којима је град био опасан у касно античко време. Град се налазио на важном путу Тесалоника — Скупи, што је, пролазећи преко *Тауријане* (дан. Дојран) баш ту излазио на Вардар, и одатле, преко Стоба, продужавао даље на север. Одржавао је културне везе са Беројом и Тесалоником, а такођер и трговачке — нарочито са овом последњом. У граду је од грчко-римских божанстава установљен култ богиње Афродите, од оријенталних фригиске Кибеле, а од домаћих т. зв. Трачког коњаника. Што се тиче територијалне распрострањености овога града чији се најужи центар налазио на Исару, може да се рече да му је припадао и део области села Грчишта, као и то да се делимично простирао и с десне стране Вардара²³⁾. Иако се не може

¹⁹⁾ Поред праисториске керамике на локалитету је пронађен и алат од камења, као и бронзани накит халштатског периода. — У вези са спорним мишљењем научника шта треба сматрати Амфакситидом делим мишљење Хиршфелда (Hirschfeld, s. v. Amphaxitis, RE I, 1897, col. 1884) и Папазоглу (Македонски градови, 132), према којима се Амфакситида налазила с обе стране Вардара.

²⁰⁾ Поред појединачних налаза грчког и римског новца, на локалитету су случајно пронађена и два мала депоа, од којих један садржи фолесе императора Прве тетрархије, а други новац С. Севера, Отацилије Севере, Гордијана, Филипа I и др.

²¹⁾ Види заб. I. (База са посветом П. Мемију Регулу).

²²⁾ Ара са натписом у ком се спомињу политарси према Н. Вулићу потиче из села Грчишта, јужно од Марвинаца (Спом. 71 (1931) 501). У вези с њеном провенијенцијом, као и других споменика који су, наводно, из истог села, потписана је у једном свом ранијем раду већ била напоменула да се атари села Марвинаца и Грчишта додирују недалеко од Исара, и на основу тога претпоставила да ти споменици потичу баш са Исара (в. ЖА IX, 1—2, 289). Да је та претпоставка била основана — бар што се тиче аре — доказало се 1961. године, када се на њу наишло на самом Исару, недалеко од храма.

²³⁾ На месту „Манастириште“ које се налази преко пута Исара, недалеко од моста на Вардару, а припада атару села Милеткова, још 1867 г. је путописац Хан установио остатке једног античког храма и због згодног положаја претпоставио да се ту у римско време налазио неки градић, а на Идомене није помишљао (J. G. v. Hahn, *Reise durch die Gebiet Drim und Wardar*, Wien 1867, 167).

тврдити, ипак се са веома много вероватноће може претпоставити да је главни узрок престанка живота на овом локалитету морао да буде један од земљотреса силног интензитета — чије се последице уосталом, као и оних доцнијих, и сад примећују — приликом којег су све доводне водоводне инсталације биле уништене, чиме је град био лишен свог главног услова за опстанак: воде.

Тражећи одговор на питање који би град требало видети у остацима на Исару, одмах смо се у почетку задржали на хипотези Милера и Дела, који су први покушали да ту локализују Идомене²⁴). Испитивање терена, проучавање налаза откривених на њему, као и упознавање са изворном и другом литературом, само нас је учврстило у томе мишљењу²⁵). У односу на географски положај града Идомена извори се слажу да се он налазио у долини реке Вардара, према Појтингеровој карти на путу Thessalonica — Scupi између станица: Stenas (код Демиркаписког теснаца) и Tauriana (код дан. Дојрана), што потпуно одговара положају града на Исару²⁶).

Идомене се спомињу први пут код Тукидида у вези са трачким упадима у Македонију 429. године²⁷). Према њему први македонски град који су напали и успели да освоје Трачани биле су Идомене, из чега произлази да су Идомене постојале као утврђен град и пре него што су Архелај и Филип II приступили оснивању градова у Македонији. Значи да се Идомене, као и наш град на Исару, могу убројити међу оне градове који су се развили природним путем. Град се спомиње заједно са градовима Пелом, Беројом, Едесом, Пидном и др. и у једном натпису из II века пре н. ере, у којем се налазе имена старих македонских градова који су били позивани да узму учешће у Делфиским свечаностима²⁸). У римско и византиско време град се спомиње код Плинија, Страбона, Птоlemeја и Хијерокла²⁹). Значи: Идомене су литерарно документоване од V века пре н. ере па до краја касноантичког периода. Што се тиче уређења града, Идомене су већ у II веку пре н. ере биле самоуправни град, као и већина других старих македонских градова. Дакле, ако се упореде ови подаци са резултатима до којих смо дошли испитивањем овог локалитета, нарочито у односу на географски положај, старост,

²⁴) C. Müller, ad Ptolem. III, 12, 36; — M. Döll, *Studien zur Geographie des alten Makedoniens*, Stadthof 1891, 18; Cf. RE XIV — 1 (1928), 662.

²⁵) Вкди: Папазоглу, *Македонски ipagobu*, . . ., стр. 132—133 где се говори о Идоменама и где су цитирани извори и литература.

²⁶) *Tab. Peut.* VIII, I.

²⁷) *Thuc. Hist.* II, 100, 3.

²⁸) Plassart, *Liste delphique des théorodoques*, Bulletin de Correspondence Hellénique 45 (1921) 17. Cf. Папазоглу, *Мак. ipagobu*, 43.

²⁹) *Plin. Nat. hist.* IV, 35; *Str.* VIII, 389,5 и VII frg. 36; *Ptol.* III, 12, 36; *Hie.* 639,5.

статус и значај града, постаје јасно да упоређење потпуно говори у прилог мишљењу да је град на Исару идентичан са Идоменама.

Питањем где би требало локализовати Идомене почев од прошлог века бавило се више истраживача. Постављено је и неколико хипотеза од којих ни једна не базира на доста убедљивим археолошким индицијама. При овоме су узети у обзир следећи локалитети: Милетково, Миравце, Давидово, Градец, „Jewjit Hissar“ и Гевгелија³⁰). Сви су истраживачи — како се види — на основу Појтингерове карте тражили град између Тесалоники и Демиркаписког кланца. Међу споменутим локалитетима налази се и наш Исар. Од осталих пажњу заслужује још једино Милетково. Хипотеза Милера и Дела, која је идентична с нашом, остала је незапажена, а у новијој литератури није уопште узета у обзир, свакако не само зато што није поткрепљена археолошким доказима — то нису у довољној мери ни остале³¹) — него грешком Хана, који је и не посетивши лично Исар о њему донео нетачан суд, чиме је и нехотице одвратио од њега пажњу истраживача, а у центар ставио село Милетково, код којег је он први, како смо то већ напоменули, установио остатке из античког времена³²). Овај податак је, изгледа, Киперт искористио као археолошки доказ за локализовање Идомена код Милеткова³³), а свакако и сви други истраживачи, који су прихватили предложено локализовање (Хонигман, Папазоглу), имали су га у виду³⁴). Међутим, локализовање Идомена код Милеткова у суштини није у контрадикцији са нашом хипотезом, шта више оно јој иде у прилог, ако под Милетковом подразумемо не само село које је доста удаљено од Вардара и, колико се могло да установи рекогносцирањем, не садржи поузданих археолошких остатака из античког времена, него локалитет „Манастир“, који само припада атару споменутог села, а који у ствари представља део територије града Идомена, чији се центар налазио на Исару, а који је, као што је случај и са Стобима, био пресечен реком Вардаром.

Скојје.

Борка Јосифовска-Драгојевић.

³⁰) Н. Kiepert, *Formae Orbis Antiqui* XVI (Милетково); Honigmann, *ad Hier.* 639,5 (Милетково или Миравце); Miller, *Itin. Romana*, 573, 12 (Давидово). Hahn, *o. c.* 175 и Tomaschek, *Miscellen aus der alten Geographie*, Zeitschrift f. österr. Gymn. 18 (1867) 694 (Градец); Müller и Döll (*Jewjit Hissar*, в. заб. 24); М. Димицас, Ἀρχαία γεωγραφία τῆς Μακεδονίας, Atina 1780, 228 (Gevgelija).

³¹) в. Папазоглу, *Македонски прагови*, 133, заб. 15;

³²) Hahn, *o. c.* стр. 175.

³³) Kiepert, *ibid.*

³⁴) Honigmann, *Le Synecdèmos d'Hiérocès* (1939), 639.

R É S U M É

*Borka Josifovska Dragojević: INSCRIPTION GRECQUE DE L'ARCHITRAVE
D'UN TEMPLE DE MARVINCI*

Dans le village de Marvinici (au Nord de Gevgelija) — plus précisément au lieu *Isar Kale*, qui s'élève immédiatement à son côté Sud, en 1957 a été découvert par les habitants du village l'escalier d'un temple antique orienté vers le Sud-Est. Devant sa façade, qui mesurait 9 m 42, parmi plusieurs blocs de pierre se trouvait aussi un bloc d'architrave à trois bandeaux au front duquel l'inscription grecque en deux lignes contenant les restes de la dédicace (fig. 1). Les dimensions de ce bloc sont les suivantes: longueur 2 m 62, largeur 0 m 45, hauteur 0 m 60 (fig. 2). Le bloc d'architrave avec la fin de l'inscription a été dégagé par la soussignée au cours du sondage effectué en 1957 à l'emplacement de la découverte. Ses dimensions sont: 2 m 30 × 0 m 45 × 0 m 60 (fig. 3). Le sondage de 1957, entrepris avec le dessein de trouver le début de l'inscription¹⁾, ainsi que les fouilles de sauvetage en 1961, en ce sens restèrent sans résultats.

En l'état où elle nous est parvenue l'inscription se lit comme suit:

.....] μακεδονιστῶν τὸν ναὸν τῇ πατρίδι.
.....? σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ τῷ θεῷ ἔτει.

Hauteur des lettres: dans la première ligne de 13 cm à 15 cm; dans la deuxième ligne de 9 cm à 11 cm. Les lettres étant avivées de couleur rouge, dont on peut voir encore des traces.

Le seul nom possible au début de l'inscription pouvait être le nom du dédicateur, à savoir du macédoniarque qui avait édifié, ou peut-être restauré le temple „à sa patrie“. Son nom devait suivre la formule onomastique romaine en concluant d'après les noms des macédoniarques qui nous sont connus jusqu'ici. Au début de la deuxième ligne devrait être un des verbes correspondants pour préciser s'il est question d'une construction nouvelle, ou seulement de la restauration d'un vieux temple.

L'inscription est datée de l'année 329, qui est indiquée sans l'addition σεβαστοῦ. A cause de cela, ayant en vue les conclusions de Papazoglou (*Notes sur la formule onomastique dans la Macédoine romaine*, p. 368), pour préciser la chronologie de l'inscription, l'auteur a fait une analyse paléographique et une comparaison sommaire avec quelques autres inscriptions provenant de la partie yougoslave de la Macédoine, d'où elle conclut que notre inscription est datée d'après l'ère provinciale macédonienne et par conséquent qu'elle provient de l'année 181. D'après cela le temple dont on y fait mention devait être érigé pendant le règne de l'empereur Commode. En ce qui concerne la question à qui le temple était dédié on ne peut dire rien sans explorations méthodiques dans cet emplacement. Cependant, la chronologie de l'inscription, ainsi que le fait qu'aux cours des fouilles en 1961 on a découvert un fragment de fémur d'une statue monumentale masculine suggère à l'auteur l'hypothèse que le temple pouvait être dédié à Héraclès, le dieu qui en Macédoine dès les temps les plus reculés jouissait d'une grande réputation et dont le culte à l'époque romaine impériale a obtenu le caractère officiel. La dédicace du temple à cette divinité, selon l'avis de l'auteur, pouvait être considérée comme acte de loyauté d'un haut fonctionnaire provincial envers l'empereur régnant, c'est à dire envers l'empereur Commode, ce qui, peut-être, pouvait avoir comme conséquence le privilège de la néocorie à sa ville native.

¹⁾ Alors on a découvert seulement un bloc sans inscription (1 m 50 de longueur), qui, selon l'auteur, représentait le bloc initial de l'architrave et précédait le bloc contenant le début de l'inscription qui n'est pas encore découvert.

Quoique incomplète l'inscription est importante pour plusieurs raisons:

1. Elle représente la première inscription datée provenant du II-e siècle où on mentionne la fonction d'un macédoniarque.

2. Sa date en l'an 181 prouve que le titre de macédoniarque était en usage aussi au II-e siècle, ce qui contredit l'hypothèse de Kanatsoulis, qui considère le titre de ἀρχιερεὺς τοῦ κοινοῦ et celui de μακεδονιάρχης comme les titres d'une même fonction, mais employés en diverses époques: le premier au I-er et πιθανώτατα au II-e siècle de n. ère, le deuxième au III-e siècle (voir page 4, note 18).

3. Elle contient le premier témoignage de l'emploi du participe μακεδονιάρχων.

4. Elle indique indirectement que la cité d'où provient le macédoniarque-dédicateur du temple, dans le dernier quart du II-e siècle faisait partie du Κοινὸν Μακεδόνων.

A la fin, ayant sommairement comparé les résultats des explorations et des études de la localité en question avec les données des sources antiques concernant la cité d'Idomenai, l'auteur conclut que la comparaison parle en faveur de son opinion, et que la cité dont les vestiges sont constatés dans la localité Isar Kale, près du village de Marvinci, est identique avec la cité macédonienne d'Idomenai, qui, d'après Tabula Peutingeriana se trouvait sur la voie importante Thessalonica—Scupi, entre les stations Stenas (près de Demir Kapija) et Tauriana (Dojran)³.

³) En préparation est un article plus détaillé concernant le problème de la localisation d'Idomenai.